

Горбач-Кудря Іванна Анатоліївна,
слухач Київського центру первинної
професійної підготовки «Академія
поліції» (м. Київ) НАВС

Науковий керівник: Дуда А.В.,
викладач циклу загальноправових
дисциплін Київського центру
первинної професійної підготовки
«Академія поліції» (м. Київ) НАВС,
кандидат юридичних наук

ПРО ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ВІДБРАННІ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У Конституції України зазначається, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (ст.3) [1]. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Право людини на особисту (тілесну) недоторканність – найважливіше демократичне право, яке отримало правове визнання не тільки у Конституції України, інших законах України, а й у міжнародних актах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Одним із основних завдань в діяльності МВС є охорона прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидія злочинності тощо. Це завдання реалізується під час здійснення розслідування у кримінальному провадженні, яке повинно відбуватися відповідно до законодавства України, а отже, в повній мірі відповідати Конституції України. Конституційні приписи є у КПК України засадами кримінального провадження та визначають їх нормативний зміст. Тому особливої уваги при розслідуванні кримінального провадження заслуговує питання дотримання конституційних прав учасників провадження.

Під час розслідування у кримінальному провадженні слідчий зобов'язаний зібрати всі необхідні докази для прийняття законного рішення. Одним із процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні є висновок експерта (ч.2 ст. 84) [2]. Проведення певного виду експертиз (в аспекті ідентифікації особи) передбачають відібрання, зберігання та оброблення інформації про людину (ст. 245) [2]. Порядок отримання біологічних зразків для експертизи встановлений у КПК України. Біологічні зразки для проведення експертизи відбираються за правилами, установленими для освідчення особи. Відібрання біологічних зразків в особи здійснюється на підставі постанови прокурора та за необхідності за участю судово-медичного експерта або лікаря. Якщо відібрання біологічних зразків супроводжується оголенням особи, то відповідні маніпуляції здійснюються особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, у якій зразки відбираються.

Слідчий, прокурор не мають права бути присутніми при відібранні біологічних зразків особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу. При відібранні біологічних зразків не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я.

У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки сторона кримінального провадження може звернутися з клопотанням про відібрання біологічних зразків до слідчого судді чи суду. За результатами розгляду клопотання слідчий суддя чи суд може дозволити відібрання біологічних зразків примусово або зобов'язує їх примусово відібрати зразки, якщо клопотання було подано стороною захисту. (ст. 241) [2]. Отже, хоча згідно Конституції України особа має право на особисту недоторканність, однак в окремих випадках, визначених законом, таке втручання у права особи допускаються.

На думку Шияна А.Г., Черненка А.П., кримінально-процесуальна норма дає всі обґрунтовані підстави стверджувати, що отримання біологічних зразків може

здійснюватися тільки в осіб, які набули процесуального статусу підозрюваного, потерпілого і свідка. Свідок як учасник кримінального провадження набуває повноцінного статусу тільки під час допиту. Тому відібрання біологічних зразків у свідка для експертизи можливе тільки після його допиту. Повноцінний процесуальний статус підозрюваний і потерпілий набувають у випадках, передбачених відповідно ст.ст. 42, 55 КПК. Відібрання біологічних зразків для експертизи підозрюваного і потерпілого може бути здійснено і до проведення їхнього допиту[5].

Примусове вилучення у людини біологічних зразків безпосередньо зачіпає її особисту недоторканність. Тому такий примус повинен бути застосований лише у випадках, передбачених законом, та у жодному разі не повинен загрожувати життю чи здоров'ю особи, принижувати її честь та гідність, порушувати інші, гарантовані Конституцією України, права. Є види зразків, відбір яких вимагає не лише обов'язкової участі спеціаліста, а й вибору місця їх відбору та певної кількості. Так, зразки крові та інші виділення людського організму мають відбиратися лише в умовах медичного закладу при дотриманні санітарних норм, що виключали б можливі шкідливі наслідки для здоров'я особи, в якій вони відбираються. У такому відібранні слідчий повинен керуватися відповідними відомчими інструкціями і методичними рекомендаціями.

Олег Татаров зазначає, що потрібно врахувати законність такого доказу. Відповідно до ч.1 ст.86 КПК доказ вважається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК. Інакше, коли процедура отримання невизначена, зокрема, у випадку примусового відібрання зразків для експертизи без попереднього медичного обстеження, результати досліджень біологічних зразків слід вважати недопустимими доказами, оскільки вони отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Проблема полягає в тому, що КПК України містить лише загальну норму про можливість примусового отримання зразків за рішенням

слідчого судді, суду у разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки. Нормативного акту, що регламентував би порядок та умови примусового отримання зразків не прийнято. [6] Саме тому для визнання висновку експерта допустимим доказом у кримінальному провадженні великого значення набуває питання законності отримання біологічних зразків для експертного дослідження. Якщо буде встановлено, що таке відібрання відбувалося з порушенням правил, встановлених у КПК, а також з порушенням засад кримінального провадження та конституційних прав людини, тоді висновок експерта, отриманий під час дослідження вищезазначених зразків, буде визнано недопустимим. А отже, він не враховуватиметься при прийнятті рішення у кримінальному провадженні.

Отже, отримання зразків для експертизи повинно здійснюватися з дотриманням таких вимог: забезпечення прав і свобод людини; одержання зразків належною особою у передбаченому законом порядку; забезпечення безсумнівності походження зразків від конкретного об'єкта, їх достовірності; правильне документування ходу і результатів слідчої дії. З огляду на вищевказане можна дійти висновку, що забезпечення конституційних прав та свобод людини та громадянина саме при відібранні біологічних зразків для експертного дослідження є однією з умов допустимості того висновку експерта, який був отриманий при дослідженні вказаних зразків. Тому уточнення умов, порядку, способів відбору біологічних зразків, мало б позитивний внесок у забезпеченні конституційних прав особи, на вказаному етапі здійснення розслідування у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

4. Кримінальний процес: підручник / [Ю. М. Groшевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.]. – Харків: Право, 2014. –824 с.

5. Шиян А. Г. Деякі питання відібрання зразків для експертизи в особи у кримінальному провадженні / А. Г. Шиян, А. П. Черненко. // Порівняльно-аналітичне право. – 2017. – С. 233 –236 – [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://pap.in.ua/3_2017/71.pdf

6. Татаров О. Силове відібрання біологічних зразків – порушення прав громадян / Олег Татаров // Ліга Блоги – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/otatarov/article/23187.aspx>